

СВОБОДА ВІРОСПОВІДАННЯ ПІД ПРИЦІЛОМ

Російський терор
на окупованих територіях Східної України

Вересень 2018

Свобода віросповідання під прицілом:

російський терор на окупованих територіях Східної України

Аналітична доповідь про ситуацію зі свободою віросповідання та релігійно-вмотивовані переслідування на окремих територіях Донецької та Луганської областей Східної України, тимчасово окупованих Російською Федерацією.

Доповідь підготував Інститут релігійної свободи за підтримки Інституту геополітичного виміру.

Координація проекту: Олександр Заєць

Аналітика та редагування: Максим Васін

Збір інформації: Анна Заєць

Інститут релігійної свободи (ІРС) – правозахисна громадська організація, заснована у 2001 році у Києві, Україна. Головною метою ІРС є захист і популяризація релігійної свободи та інших суміжних прав людини, сприяння міжконфесійній взаємодії та державно-церковному діалогу, зміцнення демократичних засад і громадянського суспільства в Україні.

Понад 17 років ІРС здійснює незалежний, позаконфесійний, позапартійний моніторинг релігійної ситуації в Україні, готує аналітичні матеріали та рекомендації для органів влади і релігійних організацій, бере участь у законотворчому процесі. Спираючись на широку мережу експертів, вчених і волонтерів, ІРС прагне оперативно і ефективно реагувати на актуальні виклики у сфері свободи віросповідання: сприяти дотриманню високих стандартів свободи совісті та релігії, запобігати релігійній дискримінації та злочинам на ґрунті релігії.

Дискламація: Представлені у цьому документі погляди та висновки є авторськими та не обов'язково відображають офіційну позицію Інституту релігійної свободи або Інституту геополітичного виміру.

© Інститут релігійної свободи, 2018

Пошта: Україна 01001, м. Київ, а/с 471-В

Телефон: +38 099 176 3360

E-mail: info@irs.in.ua

Сайт: irs.in.ua

Підписано до друку 21 вересня 2018 р.

ЗМІСТ

1. Передісторія терору проти віруючих і релігійних організацій на Сході України	3
2. Огляд релігійної ситуації на Сході України: до і після збройної агресії Росії	4
3. Релігійно-вмотивовані переслідування як інструмент укріплення окупаційної влади	6
3.1. Євангельські християни, Київський Патріархат, греко-католики, Свідки Єгови – основні мішені релігійних переслідувань	8
3.2. “Закони” самопроголошених республік: імплементація релігійної політики Росії	13
3.3. Захоплені храми та молитовні будинки	15
4. Оцінка міжнародної спільноти	18
5. Висновки і рекомендації	20

1. Передісторія терору проти віруючих і релігійних організацій на Сході України

Збройна агресія Російської Федерації докорінно змінила ситуацію з правами людини, зокрема і релігійною свободою, на територіях України, окупованих російськими військами та воєнізованими групами, всебічно підтримуваними Росією. Пряма військова інтервенція Росії розпочалася з окупації українського півострова Крим у лютому 2014 року та продовжилася прихованою підривною, провокативною діяльністю на Сході та Півдні України. Однак з липня 2014 року спробам українського уряду стабілізувати ситуацію у Донецькій та Луганській областях протидіяли вже російські регулярні війська, їхня важка артилерія і реактивні установки залпового вогню, які залучалися до військових операцій (часто без розпізнавальних знаків) проти правоохоронних органів та армії України.

Як тільки владу у Донецьку захопили проросійські сепаратисти, з квітня 2014 року до Інституту релігійної свободи почали надходити свідчення про факти релігійної нетерпимості, зокрема – про антисемітські листівки від керівників самопроголошеної “Донецької народної республіки”, а згодом – про небачені тут до цього злочини на релігійному ґрунті. Викрадення та незаконні позбавлення волі, моральні знущання, фізичні катування та навіть вбивства неугодних священнослужителів і віруючих “нетрадиційних конфесій” – це стало справжнім жахом для місцевої релігійної спільноти, яка не переживала подібних переслідувань навіть у часи радянського терору. Це також супроводжувалося захопленнями храмів і молитовних будинків, використанням деяких із них у якості вогневих позицій і казарм для бойовиків-найманців і регулярних військ Росії.

Конкретні факти таких злочинів Інститут релігійної свободи представив у кількох своїх публікаціях, зокрема:

- [Терористи “ДНР” викрадають, катують та погрожують віруючим на Донбасі¹](#)
- [Хронологія терору: бойовики “ДНР” і “ЛНР” переслідують християн Донбасу²](#)

Ці факти та інші особисті свідчення жертв релігійних переслідувань на Сході України задокументовані у [звіті «Коли Бог стає зброєю»³](#), підготовленому коаліцією правозахисних організацій за результатами моніторингових візитів та особистих інтерв'ю з постраждалими. Оскільки той звіт був оприлюднений ще у квітні 2015 року, ця доповідь має на меті показати теперішню ситуацію з релігійною свободою на окупованих територіях Донецької та Луганської областей, наявні тенденції, їхній аналіз і рекомендації для дій у відповідь з метою захисту віруючих від подальших утисків.

¹ Доступно за посиланням: <https://goo.gl/mCzQLj>

² Доступно за посиланням: <https://goo.gl/xEaBuC>

³ Доступно за посиланням: <https://goo.gl/Yexzss>

2. Огляд релігійної ситуації на Сході України: до і після збройної агресії Росії

Релігійний плюралізм, участь релігійних організацій у публічному громадському житті, забезпечення релігійних прав на рівні міжнародних стандартів щодо свободи релігії чи переконань – це те, чого наразі позбавлені віруючі на окупованих територіях Сходу України. Всі ці блага України як демократичної держави, здобуті та розвинуті від часів проголошення незалежності у 1991 році, доступні зараз решті населення країни. Зокрема, можливість для релігійних громад діяти без державної реєстрації, в тому числі друкувати і поширювати релігійну літературу, організовувати публічні мирні зібрання, навчати релігії дітей і дорослих, поширювати свої переконання за допомогою ЗМІ та брати участь у громадському житті.

Релігійне багатоманіття було притаманне і регіонам Східної України. Згідно з офіційною статистикою на початок 2014 року (до російської окупації) в Донецькій області налічувалось 1797 релігійних організацій. З них: 762 – парафії УПЦ Московського Патріархату, 366 – церкви євангельських християн (п'ятидесятники, харизмати та інші), 186 – церкви християн-баптистів, 86 – парафії УПЦ Київського Патріархату, 83 – громади Свідків Єгови, 49 – церкви адвентистів сьомого дня, 38 – мусульманські громади, 36 – греко-католицькі парафії, 19 – іудейські громади, 14 – парафії Католицької Церкви, 14 – буддистські та 8 – кришнаїтські громади.

Конфесійна структура релігійних громад Донецької області на початок 2014 року

На той же час у Луганській області налічувалось 835 релігійних організацій. З них: 423 – громади УПЦ Московського Патріархату, 131 – церкви євангельських християн (п'ятидесятники, харизмати та інші), 99 – церкви християн-баптистів, 35 – парафії УПЦ Київського Патріархату, 39 – церкви адвентистів сьомого дня, 28 – громади Свідків Єгови, 14 – іудейські громади, 13 – мусульманські громади, 6 – греко-католицькі парафії, 6 – буддистські громади⁴.

⁴ Офіційна статистика Міністерства культури України:
http://mincult.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=244950598

На прикладі Донецької області очевидно, що попри православну самоідентифікацію більшості населення України у цьому регіоні було представлено багатоманіття інших конфесій. І хоча за кількістю православні громади Московського Патріархату посідали чільне місце на Донеччині (42 % від загальної кількості), водночас третину від всіх релігійних громад області склали церкви євангельських християн різних конфесій (33 %), присутні були і православні громади Київського Патріархату (11 %).

Однак підтримувані Росією воєнізовані групи чи не у першу чергу почали встановлювати свою владу шляхом боротьби з інакомисленням: з будь-якими проявами лояльності, як до української влади, так і до України як держави і нації. З іншого боку, окрім мотиву укріплення свого впливу за рахунок терору, російська пропаганда популяризувала міф про те, що московське православ'я та російська мова зазнають утисків з боку української влади, а тому нібито потребують збройного захисту. Брехлива пропаганда вплинула на відношення бойовиків-найманців і сепаратистів, підтримуваних Росією, до віруючих інших конфесій. А деякі з них, як приклад – нелегальні загони так званої «Руської Православної Армії» та російські козацькі загони, зокрема «Велике військо Донське», відкрито поставили собі за мету побудову на окупованих територіях «православної держави».

“Віра одна – вона Православна. Я в руки брав зброю для того, щоб у нас була православна держава”.

Так бойовик самопроголошеної “ДНР” прокоментував кореспонденту VICE News у березні 2015 року своє ставлення до інших конфесій. Він додав, що не дозволив би повернутися у свої храми і молитовні будинки “ні баптистам, ні єговістам, ні католикам, ні греко-католикам”.⁵

Інтерв'ю бойовика “ДНР” на фоні будівлі Біблійного інституту «Слово життя» Української Християнської Євангельської Церкви, захопленої сепаратистами у серпні 2014

⁵ Secret Protestant Churches in Donetsk: Ukraine's Religious War (VICE News): <https://youtu.be/mhEe2PSaEW0>

Згадане вище домінування на Сході України православних громад Московського Патріархату спростовує тезу російських пропагандистів про виправдання військової інтервенції мотивами захисту православних віруючих, адже український уряд всіляко забезпечував тут свободу віросповідання для всіх конфесій. Насправді окупаційна влада наслідувала російський досвід, використовуючи релігійний фактор для укріплення своєї влади. Прикладом для цього стали методи терору проукраїнських спільнот та викорінення будь-якої опозиції та інакомислення, які використовуються російською владою в окупованому Криму⁶.

У підсумку, мешканці непідконтрольних українському уряду територій Донецької та Луганської областей під впливом Росії опинилися в ізоляції від правопорядку та правосуддя, від впливу державних і міжнародних інструментів правозахисту – без жодних гарантій на повагу до їхньої людської гідності, без забезпечення прав людини загалом та свободи віросповідання зокрема.

3. Релігійно-вмотивовані переслідування як інструмент

укріплення окупаційної влади

Більшість церков і релігійних громад в окупованих районах Донецької та Луганської областей, за виключенням православних громад Московського Патріархату, нині змушені припинити свою релігійну діяльність або суттєво обмежити її та діяти у підпіллі. Зокрема, для більшості конфесій стало неможливим проведення богослужінь у їхніх власних храмах чи молитовних будинках: або через захоплення цих церковних споруд окупаційною владою, або через загрозу ідентифікації прихожан конкретної релігійної громади та подальшого їх переслідування. Вуличні мирні зібрання (хресні ходи, молитовні та евангелізаційні заходи) також стали неможливими, як і поширення релігійної літератури, просвітницька робота з дітьми і молоддю, капеланське служіння у лікарнях і закладах пенітенціарної системи.

І великі, і навіть малочислені на Сході України релігійні спільноти (насамперед евангельські християни, православні Київського Патріархату, греко-католики та Свідки Єгови) сприймаються сепаратистами, як загроза для їхньої безроздільної та свавільної влади. При цьому ідеологічною основою окупаційної влади слугує московська концепція «Руського світу» – побудова “православної держави”, де чільне місце займає Російська Православна Церква Московського Патріархату.

Боротьба проти “сект”

У травні 2015 року глава самопроголошеної “ДНР” Олександр Захарченко заявив на прес-конференції у Донецьку про визнання окупаційною владою лише чотирьох конфесій – православ’я (Московського Патріархату), католицизму, ісламу та іудаїзму. Всі інші віруючі, включно з православними Київського Патріархату, греко-католиками та евангельськими християнами, були віднесені до числа “сектантів”.

⁶ Звіт Місії ОБСЄ з оцінки стану справ із дотриманням прав людини в Криму: <https://goo.gl/Xzd7RL>

Пізніше, за російським зразком, їх почали безпідставно звинувачувати в екстремізмі, шпигунстві на користь України чи США, диверсійній діяльності тощо, що супроводжувалося незаконними арештами та конфіскацією церковної власності.

1 грудня 2016 року представники так званого “міністерства державної безпеки” “Луганської народної республіки” (ЛНР) заявили про початок активної боротьби з нетрадиційними релігійними організаціями, називаючи їх “сектами”, які нібито представляють загрозу безпеці “ЛНР”. Конкретний перелік конфесій, які попали під приціл силовиків “ЛНР”, наведено не було, але під час прес-конференції згадувалися християни віри євангельської (п’ятидесятники) та церква баптистів⁷.

Утиски мусульманських громад

Релігійних переслідувань зазнають і мусульмани. 28 червня 2018 року представники так званого “міністерства державної безпеки ДНР” (МГБ ДНР) провели обшук в мечеті аль-Амаль на вулиці Берестовській 2 у Донецьку, вилучили молитовники та іншу релігійну літературу, опечатали приміщення, а потім забрали на допит імама та прихожан мечеті. Інформацію про закриття єдиної діючої у Донецьку мечеті підтвердила Спеціальна моніторингова місія ОБСЄ в Україні⁸. Раніше, у травні 2016 року, бойовики “ДНР” визнали екстремістською релігійну літературу Духовного управління мусульман Донбасу (інша назва – «Донбаський муфтіят») та заборонили її поширювати, а кількох мусульман цієї спільноти заарештували. Діяльність цих мусульманських громад опинилася під забороною.

“До 2014 року у Донецьку була філія ДУМУ, громади, філія ісламського університету. Однак натепер ні громади, ні університет там не діють”

– повідомив ІРС шейх Рустам Гафурі, заступник муфтія Духовного управління мусульман України.

В інтерв’ю ІРС муфтії Духовного управління мусульман України «УММА» шейх Саїд Ісмагілов зауважив, що після окупації їхні громади фактично функціонували в автономному режимі. Він повідомив, що згодом під тиском “МГБ ДНР” була закрита їхня найбільша мусульманська громада у Донецьку, яка здійснювала значний обсяг духовної та благодійної діяльності серед мусульман. Водночас окупаційна влада заборонила імаму цієї громади залишати регіон, тримаючи його під наглядом. Тепер з чотирьох мусульманських громад на Донеччині функціонує лише одна – у місті Сніжному. Трохи краща ситуація на окупованих територіях Луганщини, де і надалі діють чотири громади мусульман – у Луганську, Стаханові, Кіровську і Брянці.

Інші релігійні меншини

Церква Ісуса Христа Святих останніх днів (мормони), за словами самих сепаратистів, зникла з окупованої території, що обумовлено цілковитою ворожістю до цієї конфесії через її американське походження, а також у зв’язку з захопленням всіх її богослужбових будівель.

⁷ Відеозапис заяви представника “МГБ ЛНР”: <https://youtu.be/KO3w6j-enhM> (доступно станом на 31.08.2018)

⁸ Новини СММ ОБСЄ в Україні: <https://www.osce.org/special-monitoring-mission-to-ukraine/386561>

В особистому інтерв'ю представник буддистської спільноти повідомив ІРС, що на окупованих територіях громади буддистів також не можуть діяти публічно та перейшли у підпілля.

3.1. Євангельські християни, Київський Патріархат, греко-католики,

Свідки Єгови – основні мішені релігійних переслідувань

Євангельські християни

Баптисти, п'ятидесятники, харизмати, адвентисти та інші євангельські християни (протестанти) зазнають чи не найбільших утисків з боку окупаційної влади на Сході України. У 2014 році були частими повідомлення про незаконні арешти, побиття, катування та навіть вбивства пасторів і служителів євангельських церков.

Найбільш жорстоким з відомих фактів був у часи окупації Слов'янська Донецької області, коли бойовиками “ДНР” командував російський відставний офіцер, полковник ГРУ РФ Ігор Гіркін (Стрелков). 8 червня 2014 року група бойовиків “ДНР”, погрожуючи зброєю, одразу після богослужіння арештувала двох старших синів пастора Церкви християн віри євангельської Преображення Господнього – Альберта і Рувима Павенко, а також ще двох дияконів цієї Церкви – Віктора Бродарського і Володимира Величка. Наступного дня сепаратисти зімітували їхню загибель нібито від обстрілу українських військових, підірвавши всіх разом з гранатомету в одному з автомобілів, а тих, хто вижив, – розстріляли з близької відстані.

Окупаційна влада “ДНР” організувала мітинг проти “сект” біля молитовного будинку християн-баптистів у місті Шахтарськ Донецької області, 29 вересня 2015

На молитовному будинку християн-баптистів залишили ворожі написи та заклики забиратися геть (м. Шахтарськ Донецької області, 29 вересня 2015)

Такого роду залякування відбувалося і в Донецьку, і в Луганську: пасторів євангельських церков арештовували, били, імітували розстріл та катували в інший спосіб, вривалися в їхні приватні помешкання та влаштовували обшуки. У кращому випадку їх спонукали добровільно виїхати за межі окупованих територій. У такий спосіб окупаційна влада, підтримувана Росією, добивалася повного контролю над мирним населенням. Євангельські християни сприймалися, як вороги, “західні шпигуни”, “агенти” ЦРУ чи СБУ – тобто як загроза для окупаційної влади. Крім цього, бойовиками керують корисливі мотиви, адже у більшості випадків релігійні переслідування на Сході України тісно пов’язані з прагненням заволодіти церковним майном – нерухомістю та коштовною звуковою апаратурою, автомобілями віруючих та іншими цінностями.

Старший єпископ Української християнської євангельської церкви Леонід Падун в інтерв’ю ІРС повідомив, що євангельські церкви на окупованих територіях Донецької та Луганської областей фактично знаходяться у підпіллі:

“Оскільки зберігаються великі ризики для життя віруючих, місцеві громади змушені збиратися таємно, не оголошуючи публічно про місце своїх зібрань. Тим більше небезпечно проводити будь-які вуличні заходи, публічно молитися, проповідувати Євангелію чи роздавати християнську літературу – вся ця релігійна діяльність стала небезпечною для євангельських християн у цьому регіоні. Крім цього, захоплені церковні будівлі не просто відібрані у віруючих, а повністю розграбовані”.

Цю інформацію підтвердили ІРС також в Українській Церкві християн віри євангельської (УЦ ХВЕ). 27 вересня 2015 року у місті Свердловську Луганської області бойовики “ЛНР” арештували Тараса Сень, пастора місцевої громади п’ятидесятників. Окупаційна влада звинуватила його у співпраці з представниками Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ. Однак вже за чотири дні пастора вдалося звільнити, оскільки інцидент здобув розголос на конференції ОБСЄ у Варшаві⁹.

Нещодавно, у липні 2018 року, представники “МГБ ДНР” оточили населений пункт, провели обшуки в кожному будинку, переписали імена всіх, хто знаходився там. Коли в будинку місіонерів знайшли продуктові набори для нужденних, то цих віруючих заарештували до вечора через те, що продукти були з України.

Крім цього, представники УЦ ХВЕ повідомили, що у серпні 2018 року після проведення дворового табору для дітей арештували трьох служителів – двох жінок і чоловіка, яких окупаційна влада звинуватила у підривної діяльності. Дитячих служителів допитували з погрозами, жорстоко побили, а потім відпустили.

“Всі роки війни наші церкви знаходяться на напівлегальному становищі. Віруючі можуть збиратися, але при цьому ніяких прав і гарантій безпеки не мають. І благодійністю займатися заборонено” – заявили в УЦ ХВЕ.

26 липня 2018 року у Луганську “МГБ ЛНР” заборонило діяльність Всеукраїнського Союзу Церков євангелістів християн – баптистів (ВСЦ ЄХБ). Релігійну організацію оголосили “екстремістською”, а її діяльність охарактеризували як “деструктивну”. За свідченням керівництва ВСЦ ЄХБ, діяльність баптистських церков на окупованих територіях Луганської області суттєво ускладнилася після запровадження владою “ЛНР” вимог про обов’язкову перереєстрацію.

Раніше, у вересні 2017 року, окупаційна влада без пояснень заборонила в’їзд двом пасторам-баптистам на контрольовану бойовиками частину Донецької області.

Українська Православна Церква Київського Патріархату

Від самого початку російської агресії єпископи, священники і віруючі УПЦ Київського Патріархату стали мішенями окупаційної влади. Проукраїнська позиція Київського Патріархату в цілому, душпастирська опіка віруючих у Збройних Силах України та гуманітарне служіння постраждалим від війни сприймалися ватажками сепаратистів як пряма загроза для їхньої влади. Відтак, через залякування, арешти, погрози розстрілом воєнізовані формування, підтримувані Росією, добилися виїзду за межі окупованих територій Сходу України усіх єпископів Київського Патріархату.

Вже на початку російської агресії, 15 травня 2014 року, в спеціальній заяві Київський Патріархат повідомив про наявність *“численних фактів погроз життю та здоров’ю духовенству і вірних УПЦ КП, створення перешкод діяльності Церкви на*

⁹ Бойовики “ЛНР” звільнили з полону пастора євангельської церкви: <https://goo.gl/vy8F8u>

Сході України з боку контрольованих і захоплених з Росії терористичних та сепаратистських сил". У заяві вказано, що озброєні особи вдиралися до храмів УПЦ КП з вимогою до священнослужителів негайно переходити в підпорядкування Московського Патріархату. Бойовики оголошували "смертні вироки" священикам Київського Патріархату, що свідчить про реальну загрозу життю духовенства і вірних УПЦ КП на окупованих територіях Донецької та Луганської областей¹⁰.

У лютому 2015 року архієпископ Донецької єпархії УПЦ КП заявив, що тридцять з сорока парафій єпархії, що знаходяться на окупованих територіях, припинили свою діяльність через тиск сепаратистів. Зокрема, у 2015 році бойовики "ДНР" з бригади «Восток» незаконно арештували та ув'язнили у так званій "ямі" священика Донецької єпархії о. Павла Мінкова саме за перебування у клірі УПЦ КП. І досі священики Київського Патріархату не можуть нести своє служіння відкрито, а більшість храмів УПЦ КП закрита через відсутність гарантій безпеки для віруючих. Як приклад, 10 червня 2018 року представники так званого "Фонду державного майна ДНР" без будь-яких пояснень закрили храм Святого Духа УПЦ КП у Донецьку.

Греко-католики

Українська Греко-Католицька Церква (УГКЦ) також стала об'єктом цілеспрямованих атак з боку окупаційної влади. Навішування ярлика "секти", розпалювання релігійної ворожнечі, різного роду погрози – з цим і досі стикаються віруючі УГКЦ на окупованих територіях Сходу України. До них додалася заборона діяльності без перереєстрації, що стало проблемою для більшості релігійних організацій на окупованих територіях.

Найбільшого резонансу здобув незаконний арешт і катування священика о. Тихона (Сергія) Кульбаки у липні 2014 року у Донецьку, якого бойовики змушували мучитися без води та необхідних ліків від діабету, а також імітували його розстріл. Також глава УГКЦ повідомив, що одного з священиків бойовики "ДНР" катували на електричному стільці. Однак на цьому окупаційна влада не зупинилася, і розпалювання релігійної нетерпимості до греко-католиків набуло публічних масштабів.

29 січня 2016 року окупаційна влада організувала мітинг проти "сект" біля храму УГКЦ у Донецьку, зігнавши на нього навіть школярів. Учасникам мітингу видали плакати з гаслами: «Ні сектам у ДНР», «Греко-католицька церква – провідник антиреспубліканської діяльності», «ДНР – територія без сект». Серед звинувачень на адресу так званих "сектантів", серед яких мали на увазі передусім греко-католицьку громаду, називалися "фінансування від ЦРУ" (спецслужби США), допомога українській армії та "промивання мізків" молоді.

У той же день стало відомо про арешт у Донецьку відомого релігієзнавця Ігоря Козловського. Згодом окупаційна влада "засудила" вченого за сфальсифікованими звинуваченнями. Професор Козловський зміг вийти на свободу лише після майже двох років незаконного ув'язнення – завдяки домовленостям у Мінському форматі.

¹⁰ Підсумки 2014 року. Донбас і Крим: нові виклики для релігійної свободи: <https://goo.gl/FTU2cy>

Окупаційна влада "ДНР" організувала мітинг проти "сект" біля греко-католицького храму у місті Донецьку, 29 січня 2016

Свідки Єгови

У липні 2015 року Свідки Єгови повідомили про те, що з серпня 2014 року 26 членів їхньої спільноти на окупованих територіях Сходу України були викрадені окупаційною владою та зазнали жорстокого поводження. У 2016 році Свідки Єгови заявили про викрадення й катування ще 15 своїх одновірців, серед яких були і літні особи. Звільнивши їх, проросійські бойовики заборонили їм під загрозою арештів і штрафів продовжувати релігійну діяльність на окупованих територіях.

У серпні 2017 року так звані "прокуратури" Новоазовська і Дебальцеве Донецької області направили місцевим громадам Свідків Єгови листи з попередженням про неприпустимість поширення релігійних журналів «Сторожова вежа» і «Прокиньтесь!» без дозволу окупаційної влади. Згодом подібне попередження отримала громада у Макіївці. При цьому раніше окупаційна влада визнала низку релігійних матеріалів Свідків Єгови екстремістськими, заборонивши їх поширювати.

4 серпня 2017 року так званий "антитерористичний спецпідрозділ ЛНР" спільно з озброєними бойовиками перервали богослужіння Свідків Єгови в Алчевську Луганської області та місті Луганську, пояснюючи ймовірним мінуванням богослужбових споруд. Після того як віруючих вивели з будівель, силовики "ЛНР" перевірили документи у всіх, хто був присутній на богослужіннях. Однак, окрім цього, обшуки завершився "виявленням" пропагандистських листівок із закликами проти влади "ЛНР", які підкинули у Зали Царства Свідків Єгови самі ж бойовики. Через кілька тижнів після згаданих рейдів на Зали Царства окупаційна влада Луганська публічно проголосила Свідків Єгови "ворогами народу".

Озброєні бойовики “ЛНР” з масками на обличчі обшукують Залу Царства Свідків Єгови в Луганській області, серпень 2017

28 серпня 2017 року так званий “заступник міністра державної безпеки ЛНР” Олександр Басов звинуватив Свідків Єгови у підтримці українських спецслужб, неонацистських організацій та терористичної діяльності. Він послався на агітаційні матеріали, підкинуті під час обшуку в Алчевську та Луганську. Це стало приводом до подальшої заборони діяльності Свідків Єгови на цих окупованих територіях Луганської області.

“Наростаючу хвилю релігійної дискримінації та тиск, що здійснюється на Свідків Єгови в деяких частинах Донецької та Луганської областей, вже не можна вважати простим виявлення ворожнечі – це дійсно справжні релігійні переслідування та загроза свободи віросповідання”.

Так прокоментували офіційні представники Свідків Єгови ситуацію, в якій опинилися їхні одновірці на окупованих територіях Східної України¹¹. На їхню думку, на дії місцевої влади впливають судові рішення, нещодавно прийняті в Росії, де релігійна діяльність Свідків Єгови була повністю заборонена¹².

3.2. “Закони” самопроголошених республік:

імплементация релігійної політики Росії

Релігійна ситуація на окупованих територіях Сходу України дедалі погіршується тим, що підтримувана Росією окупаційна влада почала “узаконювати” свої злочини проти віруючих і релігійних громад, намагаючись сховати їх від міжнародної

¹¹ Офіційний сайт Свідків Єгови: <https://goo.gl/xjt87a>

¹² Репресії в Росії: заборона «Свідків Єгови» і конфіскація їхнього майна: <https://goo.gl/98ECsk>

спільноти за ширмою законності. Органи влади самопроголошених “ДНР” та “ЛНР” прийняли так звані “закони” щодо діяльності релігійних організацій та щодо боротьби з екстремізмом, які, подібно як і в Росії, стали інструментами для терору релігійних меншин, боротьби з інакомисленням та будь-якими проявами опозиції.

У червні 2016 року окупаційна влада Донецька запровадила власний “закон ДНР” про свободу віросповідання та релігійні об’єднання. Два роки цей документ не застосовувався, доки у травні 2018 року до нього не були внесені зміни, які зобов’язують усі релігійні організації регіону перереєструватися не пізніше 1 березня 2019 року. Бойовики, підтримувані Росією, примушують релігійні організації до перереєстрації під загрозою заборони будь-якої їхньої діяльності, штрафів та конфіскації храмів, молитовних будинків і іншого церковного майна.

Згаданий документ також передбачає, що з метою перереєстрації діючих релігійних організацій в обов’язковому порядку проводиться релігієзнавча експертиза. Очевидно, що саме ця вимога стане основним інструментом, який окупаційна влада на Сході України буде використовувати для відмови в реєстрації релігійних громад. При цьому релігійні організації та групи, в разі успішної реєстрації, зобов’язані не рідше одного разу на рік надавати до уповноваженого органу “ДНР” повідомлення про продовження своєї діяльності.

Варто відзначити, що вимоги про обов’язкову перереєстрацію і проходження релігієзнавчої експертизи не поширюються на православну церкву Московського Патріархату. Для цієї конфесії окупаційна влада Донецька передбачила особливу спрощену процедуру “легалізації”.

Подібна ситуація повторюється у Луганській області, де окупаційна влада також пішла шляхом копіювання законодавства Російської Федерації з метою використання юридичних інструментів для тотального контролю над релігійними організаціями та узаконення репресій за релігійні переконання. 2 лютого 2018 року було прийнято так званий “закон ЛНР” про свободу совісті та релігійні об’єднання. Однак, окрім іншого, цей документ забороняє будь-яку діяльність релігійних груп, під якими розуміється організація, що складається з п’яти чоловік і не має прямого відношення до жодної з “традиційних конфесій”. Водночас відсутній перелік таких конфесій, що дозволяє структурам “ЛНР” діяти свавільно.

Згідно з цим “законом ЛНР” всі діючі на окупованих територіях Луганської області релігійні об’єднання протягом шести місяців повинні пройти обов’язкову процедуру реєстрації. Інакше їхня діяльність буде вважатися незаконною і, відповідно, буде кримінально караною. Але для православної церкви Московського Патріархату цим документом також передбачена спрощена процедура “легалізації”.

Слід зауважити, що окупаційна влада Луганська продовжила крайній строк перереєстрації, який завершився 2 серпня 2018 року, ще на два з половиною місяці – до 15 жовтня.

Паралельно з цим, у лютому 2018 року, окупаційна влада запровадила так званий “закон ЛНР” про протидію екстремістській діяльності, який дослівно копіює аналогічний закон Російської Федерації. Такий самий “закон” запровадила й окупаційна влада Донецька у червні 2015 року. Очевидно, що контрольовані Росією бойовики використовують на Сході України ті самі методи обмеження релігійної свободи та контролю над релігійними організаціями, що і в самій Росії.

Як повідомив ІРС заступник голови Всеукраїнського Союзу Церков євангельських християн–баптистів (ВСЦ ЄХБ) Сергій Мороз, жодна громада ЄХБ наразі не пройшла перереєстрацію – з боку окупаційної влади немає ні позитивного рішення, ні відмови в перереєстрації. До того ж, на заваді перереєстрації може стати негативний висновок так званої “релігієзнавчої експертизи”.

Він також повідомив, що, з огляду на проголошення ВСЦ ЄХБ екстремістською організацією на території так званої “ЛНР”, багато баптистських громад тепер з власної ініціативи припинили проведення богослужінь та будь-яку діяльність навіть у власних молитовних будинках, побоюючись переслідувань бойовиків за діяльність без реєстрації.

Окрім цього, ІРС отримав свідчення про те, що у серпні 2018 року в Луганській області бойовики “ЛНР” арештували всіх служителів громади християн-п’ятидесятників, які зібралися на спільну церковну нараду. Кожного зі служителів ідентифікували, переписали особисті дані та оштрафували на суми в еквіваленті від 20 до 100 доларів США за релігійну діяльність без реєстрації.

Про подібні проблеми з перереєстрацією на вимогу окупаційної влади повідомили ІРС також в Українській Православній Церкві Київського Патріархату та в Українській Греко-Католицькій Церкві. Очевидно, що ця проблема стосується всіх релігійних організацій регіону, за виключенням православних громад Московського Патріархату.

3.3. Захоплені храми та молитовні будинки

Незаконна конфіскація церковних будівель стала поширеною практикою окупаційної влади на Сході України, яка переслідувала дві мети. По-перше, фізично припинити діяльність ідеологічно неблагонадійних конфесій, які не вписуються в московську концепцію «Руського світу» на чолі з Російською Православною Церквою Московського Патріархату. По друге, з метою пограбування храмів і молитовних будинків через прагнення особистої наживи виконавців цих злочинів.

9 липня 2014 року бойовики “ДНР” захопили комплекс будівель Донецького християнського університету (ДХУ) по проспекту Ілліча 106-А у Донецьку. Невдовзі після захоплення, за словами экс-ректора Михайла Черенкова, бойовики дозволили працівникам вивезти комп’ютери, документи та особисті речі. Цей вищий духовний навчальний заклад був заснований трьома українськими церковними

об'єднаннями християн-баптистів. Загальна площа ДХУ становить 8,5 Га, включає навчальний кампус та гуртожиток на 75 кімнат. До нинішнього часу комплекс будівель ДХУ залишається військовою базою російських бойовиків-найманців і незаконних мілітарних формувань, підтримуваних Росією.

“Територія віри стала територією ненависті, будинок молитви – вертепом розбійників. Нічого святого для терористів немає. Рахунок захоплених церков йде на десятки” – заявив професор Черенков.

Бойовики “ДНР” розмістилися у приміщенні захопленого Донецького Християнського університету, липень 2014

Українська Християнська Євангельська Церква (УХЄЦ) повідомила ІРС про те, що з серпня 2014 року захопленою залишається головна будівля УХЄЦ на тисячу місць по вулиці Ткаченко 100 у Донецьку, в якій розміщувався Біблійний інститут «Слово життя» УХЄЦ та здійснювалася поточна діяльність громади УХЄЦ міста Донецька, яка налічувала 5 тисяч членів. Крім цього, під контролем представників “ДНР” залишаються 13 будівель реабілітаційного центру, який діяв при Церкві у Донецьку.

У 2014 та на початку 2015 року озброєні представники окупаційної влади захопили 17 Залів Царства, що належать Свідкам Єгови. Деякі з захоплених будівель були пізніше повернуті віруючим. На сьогоднішній день відібрано 12 Залів Царства: 7 з них в Донецькій області (по одному в Донецьку, Тельмановому, Єнакієвому, Кіровському і три в Горлівці) та 5 в Луганській області (в Луганську, Алчевську, Брянци, Перевальську і Красному Лучі).

Репресії проти релігійних громад, що не пройшли перереєстрацію, не змусили себе довго чекати. Вже 27 березня 2018 року бойовики “ЛНР” пограбували дім молитви євангельських християн-баптистів на провулку Тельмана 15 у місті Стаханові Луганської області. За словами очевидців, увечері до дому молитви ЄХБ під’їхали

люди у військовій формі на двох автомобілях і проникли до будівлі, де у той час нікого з віруючих не було. Бойовики “ЛНР” увімкнули світло та почали розграбовувати церковне майно.

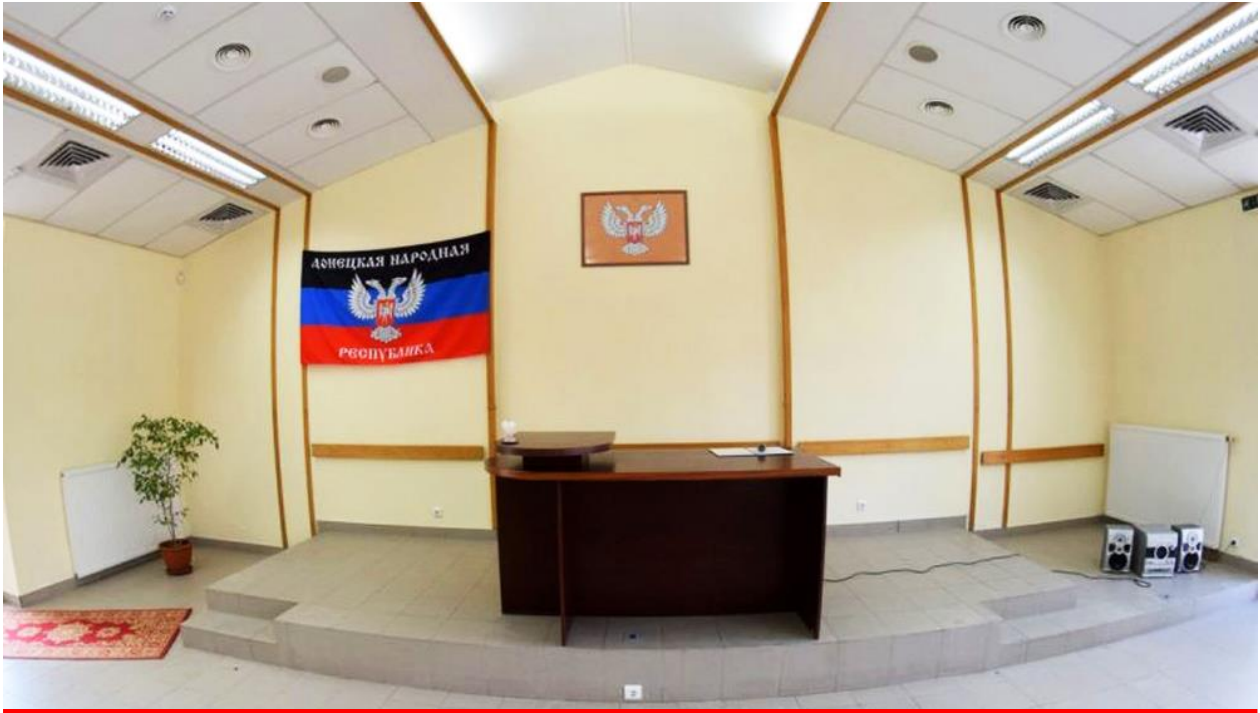
“Забрали буквально все: кафедру, чашу для звершення священнодії Причастя, столи, лавки, звукове обладнання, кондиціонери, музичні інструменти, газовий котел та опалювальні прилади, стабілізатор напруги, газову та електро- печі, мийку, всі кухонні меблі, холодильник, всі каструлі та інший посуд, продукти харчування та консервацію, ємність для резерву води, насосну станцію, ванну, раковини, оздоблювальну плитку, дитячу коляску. Також повисмикували вимикачі світла, зняли багети і фіранки, люстри і світильники, зірвали МДФ панель і всі міжкімнатні двері, лінолеум, металопластикове вікно” – цитує очевидців прес-служба ВСЦ ЄХБ.

У Макіївці Донецької області представники “ДНР” у червні 2018 року без жодних пояснень закрили і опечатали дім молитви християн-п’ятидесятників, а вже за місяць закрили і опечатали молитовний будинок Церкви євангельських християн-баптистів «Нове життя». Крім цього, в керівництві Всеукраїнського Союзу Церков євангельських християн-баптистів повідомили ІРС, що кілька їхніх молитовних будинків на окупованих територіях були закриті по формальним причинам – оскільки знаходилися у приватній власності, а не оформлені як культові споруди.

Як стало відомо, віруючі Церкви адвентистів сьомого дня (ЦАСД) очікують на повернення двох молитовних будинків. Раніше повідомлялося, що 16 листопада 2016 року окупаційна влада міста Горлівка Донецької області конфіскувала “у комунальну власність” будинок молитви адвентистів по вулиці Горлівської Дивізії 1 разом з усім майном церковної громади, що знаходилося в будинку молитви, включаючи господарський інвентар, обладнання, меблі та бібліотеку¹³.

Церква Ісуса Христа Святих останніх днів (мормони) зіткнулася з відкритою ворожнечею з боку окупаційної влади, що втілюється в публічні акти конфіскації церковних будівель та показове їх переобладнання під світські об’єкти. Як приклад, захоплений окупаційною владою “ДНР” молитовний будинок мормонів у Куйбишевському районі Донецька по проспекту Богдана Хмельницького 67-а переобладнано під палац одружень (відділ реєстрації шлюбів), про що сепаратисти повідомили 26 липня 2018 року. Раніше, 28 вересня 2017 року, відбулося відкриття аналогічного палацу одружень по вулиці Ляшенко 10 у Кіровському районі Донецька. 18 травня 2016 року окупаційна влада відкрила палац одружень у домі молитви мормонів у Пролетарському районі Донецька. У квітні 2015 року влада “ДНР” відкрила «Центр дитячої творчості» у приміщенні мормонів по вулиці Пархоменка 4 у Калінінському районі Донецька. Як повідомили ІРС представники мормонів, жодна їхня будівля на окупованих територіях не використовується віруючими через згадані релігійні переслідування та загрози для їхнього життя.

¹³ Свобода думки, совісті та релігії в Україні – 2016. Доповідь правозахисних організацій: <https://goo.gl/k3ngS5>

У молитовному будинку мормонів в Кіровському районі Донецька окупаційна влада “ДНР” розмістила відділ реєстрації шлюбів, травень 2016

4. Оцінка міжнародної спільноти

Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ) повідомило, що за весь період конфлікту, з квітня 2014 року до 15 травня 2018 року загинуло щонайменше 2725 цивільних осіб, у тому числі 140 дітей. Окрім цього 298 цивільних осіб, в тому числі 80 дітей, загинуло 17 липня 2014 року під час авіакатастрофи рейсу МН17, що в підсумку збільшує кількість загиблих цивільних осіб до 3023.

За оцінками УВКПЛ, загальна кількість цивільних осіб, які зазнали поранень у зв'язку зі збройним конфліктом, становить від 7 до 9 тисяч. При цьому понад 2 млн. людей залишили зону конфлікту, включаючи тисячі євреїв, мусульман, протестантів і представників інших релігійних меншин, що зіткнулися з тиском і дискримінацією¹⁴.

У липні 2014 року УВКПЛ підтвердило факт заяви бойовиків про те, що головною релігією в Донецькій області є православне християнство (Московського Патріархату), а діяльність “сект” забороняється.

“Цей підхід пояснює значною мірою зростаючу кількість нападів на протестантів, мормонів та римо-католицькі церкви в районах, контрольованих групами бойовиків. Релігійні лідери зазнали переслідувань, залякувань та викрадень” – зауважується у звіті УВКПЛ¹⁵.

¹⁴ https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/ReportUkraineFev-May2018_UKRAINIAN.pdf

¹⁵ https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/Ukraine_Report_15July2014.pdf

Комісія США з міжнародної релігійної свободи встановила, що окуповані російськими сепаратистами самопроголошені “Луганська Народна Республіка” (ЛНР) і “Донецька Народна Республіка” (ДНР) на Сході України продовжують залишатися зоною військових дій, охороною правопорядку в якій займаються два паралельних “міністерства державної безпеки”. Офіційна ідеологія в цих “республіках” є сумішшю російського націоналізму, ностальгії за радянським часом і російського православ'я до такої міри, що в конституції “ДНР” Російська Православна Церква визнається “провідною і домінуючою” церквою на її території.

Для представників християнських меншин, які проживають в “ЛНР” та “ДНР”, в тому числі євангеліків, п'ятидесятників, греко-католиків і Свідків Єгови, початковий етап окупації став відвертим терором: нормою стали викрадення, тортури і пограбування, при здійсненні яких окупанти відкрито демонстрували своє презирливе ставлення до релігійних переконань жертв. Більше 50 церковних будівель були конфісковані, а громади зменшилися на 30 – 80 % в міру того, як віруючі покидали зайняті сепаратистами території.

Хоча за період з 2015 року число найбільш жорстоких випадків насильства зменшилася, християнські меншини як і раніше піддаються нападам, образам, штрафам і наклепам з боку окупаційних органів. Інформацію про порушення свободи віросповідання складно отримати, оскільки віруючі побоюються гоніння за скарги в правозахисні організації та іноземні новинні агентства.

Російські бойовики у складі формування «Руська православна армія» серед перших брали участь в окупації Донецька, 2014

Влада “ДНР” та “ЛНР” продовжують з великою підозрою ставитися до будь-яких релігійних об'єднань, які не відносяться до Російської Православної Церкви. У лютому 2018 року влада “ЛНР” оголосила про те, що всі релігійні об'єднання на території цієї невизнаної “республіки” підлягають реєстрації, що розглядається експертами як передумова для офіційного вигнання релігійних меншин – аналогічно тому, як це робить російська влада¹⁶.

“Росія являє собою унікальний випадок у списку країн, включених до цього звіту – це єдина держава, яка не тільки постійно посилює притиснення свободи релігії з того часу, як USCIRF почала стежити за ситуацією в цій сфері, але також розповсюдила свою репресивну політику на територію сусідньої держави шляхом військового вторгнення і окупації. Ця політика – від адміністративних погроз до свавільних арештів та вбивств без суду і слідства – носить систематичний, кричущий і постійний характер”
– заявила USCIRF у звіті за 2017 рік¹⁷.

5. Висновки і рекомендації

Релігійні переслідування на окупованих територіях Східної України – це чужорідне явище і для цього регіону, і для всієї України. До російської окупації на цих територіях десятиліттями співіснували сотні релігійних громад різних православних юрисдикцій, євангельські церкви різних конфесій, а також іудеї та мусульмани, Свідки Єгови та мормони, буддисти і кришнаїти.

Немає сумнівів у тому, що релігійний фактор був використаний як один із інструментів гібридної війни Росії проти України, в якій суттєву роль відіграють брехлива пропаганда та дестабілізація суспільства за релігійною, національною, мовною ознакою. Через провокації розколів і соціальних вибухів російська влада готувала ґрунт для подальшої військової інтервенції та окупації, про що свідчать приклади незаконної анексії українського півострова Крим та військового вторгнення у східні області України.

Однак, на відміну від Криму, російська влада не бере на себе юридичної відповідальності за все, що відбувається на окупованих нею територіях Донецької та Луганської областей. Незважаючи на те, що самопроголошені “республіки” не могли б існувати без потужної збройної, військової, фінансової та продовольчої підтримки з боку Росії, керівництво Кремля досі намагається приховати російську присутність у цьому регіоні та свій фактичний контроль над ним.

Тому ситуація на окупованих територіях Східної України погіршується тим, що там немає легітимної влади, яка б могла нести відповідальність за дотримання прав людини та виконувати міжнародні зобов'язання в цій сфері. Відтак, в умовах фактичної військової окупації цивільному населенню годі шукати справедливості та захисту від свавілля російських бойовиків та сепаратистів, підтримуваних Росією.

¹⁶ Звіт USCIRF за 2018 рік: http://www.uscifr.gov/sites/default/files/Russia%202018_Russian.pdf

¹⁷ Звіт USCIRF за 2017 рік: <http://www.uscifr.gov/sites/default/files/Russia%20Russian%20translation.pdf>

Релігійні переслідування та утиски свободи віросповідання, жахливий масштаб яких досяг нечуваної жорстокості у 2014–2015 роках, продовжуються на окупованих територіях Сходу України і донині. Створена атмосфера страху в умовах свавілля і безкарності російських бойовиків спричинила викорінення цілих релігійних спільнот, які були змушені втікати з окупованих територій, рятуючи своє життя. У підсумку, місцеві релігійні громади значно зменшилися кількісно, багато з них втратили священнослужителів і можливість контактувати зі своїм єпископом, оскільки церковне керівництво піддавалося репресіям у першу чергу.

Відсутність належного міжнародного моніторингу та закритість для правозахисних організацій породжує цілковиту безкарність окупаційної влади, підтримуваної Росією, яка не відповідає не перед ким за свої численні злочини на ґрунті релігії. Це спонукає бойовиків продовжувати своє насилля проти віруючих на окупованих територіях Сходу України.

У зв'язку з цим, Інститут релігійної свободи пропонує наступні **рекомендації**:

1. Зусиллями міжнародної спільноти налагодити всебічний і неупереджений міжнародний моніторинг стану свободи релігії чи переконань, документування і публічне оприлюднення порушень і злочинів на ґрунті релігії на неконтрольованих українським урядом територіях Донецької та Луганської областей, в тому числі фактів примушування релігійних громад до перереєстрації, подальших релігійних переслідувань за діяльність “без реєстрації”, а також безпідставних звинувачень у екстремістській діяльності;
Слід зауважити, що нинішні щоденні звіти Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ в Україні вкрай рідко згадують навіть кричущі факти релігійних переслідувань у зоні військового конфлікту на Сході України.
2. Управлінню Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини за результатами роботи Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні підготувати окрему доповідь щодо ситуації з правом на свободу релігії чи переконань на неконтрольованих українським урядом територіях Донецької та Луганської областей;
3. Винести питання необхідності забезпечення свободи релігії чи переконань на неконтрольованих українським урядом територіях Донецької та Луганської областей на розгляд спеціального засідання Комітету з прав людини ООН, а також до порядку денного міжнародних переговорів у Нормандському та Мінському форматах, з метою вироблення міжнародних домовленостей щодо механізму забезпечення свободи релігії чи переконань у цьому регіоні.